

ADRA

Revista dos socios e socias do Museo do Pobo Galego
Nº 14 - Santiago de Compostela 2019

ADRA · Revista dos socios e socias do Museo do Pobo Galego
Museo do Pobo Galego
San Domingos de Bonaval
15703 Santiago de Compostela

Consello de Edición:

Fátima Braña Rey
José Mª Laredo Codornié
Rosa Mª Méndez García
Nolo Suárez
Manuel Vilar Álvarez

Deseño e maquetación:

Juan Feáns

Impresión:

Gráficas Garabal

Asesoramento lingüístico:

Miro Villar

Depósito Legal: C-2367-2005

ISSN: 1886-2292

Obra da portada:

Manuel Busto
s/t

© da edición: Museo do Pobo Galego

© dos textos: Os autores e autoras

ADRA é unha revista con periodicidade anual que comezou a súa andaina no 2005 co espírito de crear un soporte para a publicación de artigos de coñecemento científico e cultural desde Galicia. Tentando chegar a unha ampla audiencia ADRA distribúese a través de intercambio con máis de 150 bibliotecas europeas.

Os temas que se abordan son todos aqueles relacionados coa realidade galega desde calquera punto de vista e área de coñecemento, tendo especial incidencia a antropoloxía social acorde cos fins e misión do Museo do Pobo Galego. A lingua da Revista é o galego. Os artigos que publica son orixinais e inéditos e foron sometidos a unha avaliación por pares mediante o sistema dobre cego, con garantía de anonimato.

As opinións e feitos consignados en cada artigo son de exclusiva responsabilidade dos seus autores. O Museo do Pobo Galego non se fai responsable, en ningún caso, da credibilidade e autenticidade dos traballos.

Esta revista está incluída nas seguintes bases de datos:

IN_Recs (Universidad de Granada): <ec3.ugr.es/in-recs/ii/Antropologia-2010.htm>

Dialnet (Universidad de La Rioja): <<http://dialnet.unirioja.es/>>

5

Etnografías en equipa do turismo. Reflexões sobre uma experiencia de traballo de campo no Panamá.

Xerardo Pereiro e Cebaldo de León

25

Teño unha peza, teño un tesouro. A comprensión do patrimonio cultural dende a emoción do propio, nas aulas do Grao de Educación Infantil.

Begoña Bas López e Roberto García-Morís

47

Apiarios na Costa da Morte: as lachenas.

Xesús García Devesa, David García San León e Manuel Vilar Álvarez

65

Revisión, recompilación e adenda sobre o Couto Mixto.

María Isolina Luís Torres

81

Ramón Cabanillas e Francisco Asorey, "vidas paralelas". Amizade fonda e traxectorias cruzadas.

Maribel Iglesias Baldonado

95

Antonio Fraguas e Xaquín Lorenzo, vidas un pouco paralelas, con perdón de Plutarco e de Caro Baroja.

M^a. Xosé Fernández Cerviño

103

A vida nun sobre.

Gualteria Pintos Barreiro

109

Antón Fraguas, Castelao e Florentina García, a rapaza que morreu de amor.

Patricia Arias Chachero

119

Ramón Sobrino Buhígas (1888–1946): actualidade dun arqueólogo.

Ángel Nuñez Sobrino

137

Unha nova ánfora nos fondos do Museo do Pobo Galego

David Fernández Abella, Erik Carlsson-Brandt Fontán e Fernando Acuña Castroviejo (†)

Apiarios na Costa da Morte: as lacenas

Xesús García Devesa, David García San León e Manuel Vilar Álvarez

“No país das abellas todo está listo para a chegada da noite”

M. Mato Fondo

RESUMO:

Fose cando fose o inicio da apicultura na Costa da Morte, persisten diversas construcións ligadas á súa explotación, semellantes ás que se conservan no resto da Europa occidental, que posúen algunhas singularidades merecedoras de máis aprecio e recoñecemento. Desafortunadamente, a ignorancia, o deixamento, a dinámica da natureza ou a modernización do substrato en que se atopan, están provocando a súa desaparición. Coas que aínda puidemos visitar fixemos unha clasificación na que, partindo de dous tipos básicos, distinguimos oito variedades en función da morfoloxía e do uso do espazo, afondando na análise das *lacenas* coa finalidade de salientar os matices diferenciais máis significativos.

ABSTRACT:

Whenever it was the beginning of apiculture in Costa da Morte, several constructions which are linked to its use persist and they are similar to those structures which are preserved in the rest of occidental Europe, possessing some peculiarities that deserve more appreciation and recognition. Unfortunately, ignorance, abandonment, nature dynamic or the modernisation of the substratum where we can find them, are leading them to disappearance. With those we could still visit, we have made a classification, based on two basic types, where we distinguish eight varieties according to morphology and use of space, going into detail about the analysis of *lacenas* with the purpose of emphasising the most significant differentiating hints.

PALABRAS CHAVE / KEYWORDS:

Apiarios, alvarizas, colmeas, muros apiarios.

Apiary, hive, bee house, bee bole, bee shelter.

Material e métodos

A clasificación dos apiarios fíxose inspirándose nas publicacións de Roussel (2010) e Chevet (2010), coa finalidade de contextualizar as lacenas, protagonistas principais do traballo. O material estudado procede da observación directa e fotografado das mesmas ao longo dunha pescuda de 10 anos (2009 - 2018) en 14 concellos da Costa da Morte. Algunhas delas atopáronse por casualidade facendo rutas de sendeirismo, pero a maioría proceden da visita aos lugares logo de indagar, patear e falar coa xente neses emprazamentos; tamén temos feito traballo de exploración co Google Maps. Para a orientación e xeolocalización servímonos do compás de man, do GPS e principalmente do Google Maps. Analizáronse e tipificáronse 1243 fotografías obtidas con cámaras dixitais cuxos datos, xunto cos de coordenadas e nomes de concellos e lugares, foron obxecto dun tratamento estatístico.

Para as **lacenas** tratadas individualmente, calculáronse as frecuencias absolutas e relativas dos valores das variables **altura** sobre o chan (alta/baixa), **uso** (activa/abandonada), tipo de **fronte**, presenza de **topete**, presenza de **abeiro lateral**, tipo de **pousadoiro**, **aspecto do pousadoiro**, número de orificios na **piqueira** (simple ou dobre), **aspecto da piqueira**, **soporte** (tipo de edificación que soporta a lacena), **localidade** (concello onde se atopa a lacena) e **orientación** xeográfica (variable numérica circular, de 0° a 360°).

Para esta última variable as frecuencias absolutas dos valores (agrupados en 16 categorías de 22,5° de amplitude) represéntanse nun histograma circular no que cabe aclarar que unicamente o radio de cada sector é proporcional ao número de valores atopados nesa categoría (a superficie do sector aumenta desproporcionadamente co radio, non sendo por tanto representativa).

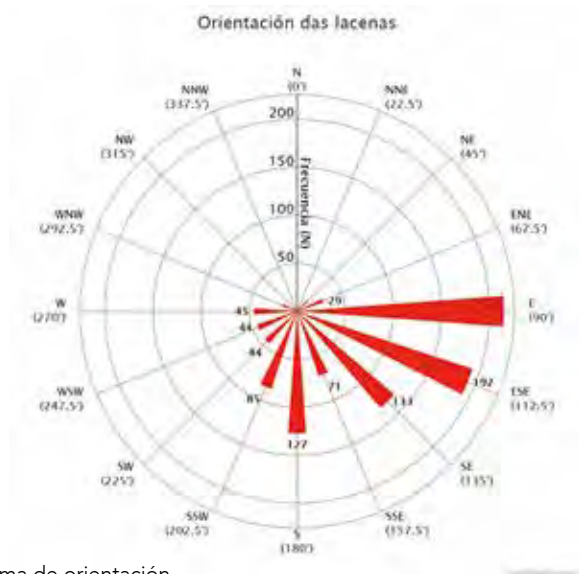

Figura 1. Histograma de orientación.

Asemade, para as edificacións que servían de **soporte** das lacenas calculáronse as frecuencias absolutas e relativas das variables tipo de **soporte** (tipo de edificación), **localidade** (concello onde se atopa a edificación), **número de lacenas** soportadas, e **coordenadas xeográficas** (latitude e lonxitude en graos decimais). A frecuencia absoluta das lacenas aparece representada nun cartograma onde se agruparon en función das coordenadas xeográficas do seu soporte dentro dunha malla de 10 Km de lado subdividida en 3x3 cuadrículas de tamaño regular.

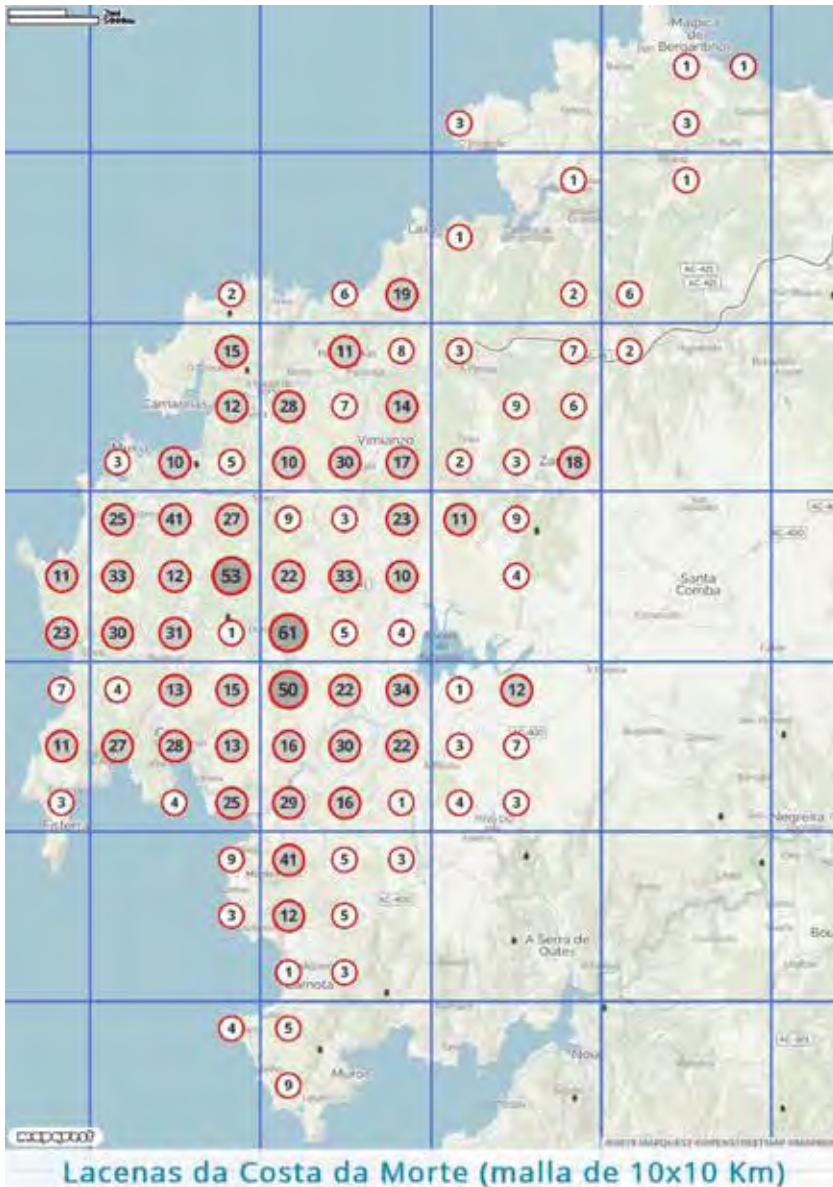

Figura 2. Cartograma de frecuencias.

Introdución

Ata a chegada das colmeas de cadros móbiles, introducidas na península no ano 1880 polo crego galego don Benigno Ledo, facíanse aquelas como escribe Moderato Columela (60 d. de C.): “Han de facerse as colmeas segundo a condición do país. Se este é abundante en sobreiras, sen dúbida as faremos coa maior utilidade de cortiza, porque non estarán moi frías no inverno nin moi quentes no verán; se non houbera faranse de vimbios entretecidos; e se estes non se encontran fábrícanse con toros de árbores escavados ou serrados e feitos táboas [...]” e situándoas no terreo como aconsellaba Virgilio (29 a.C.): “Escoller para as abellas un lugar fixo como morada, protexido dos ventos e dos inimigos naturais, con auga e flora aromática nas proximidades [...]”

Nas pequenas explotacións, as colmeas adoitaban terse no lugar menos sombrizo da horta, asentadas sobre algunha pedra para separalas da terra e máis ou menos amparadas das inclemencias ben por unha parede, en marquesiñas feitas con lousas de pedra ou nalgún nicho do muro. Cando a cantidade era maior tíñanse agrupadas e afastadas das casas, cerca dalgún rego nas ladeiras solainas dos montes, acoutadas con muros de pedra e unha soa porta de entrada para resgardalas da predación. Coa inclinación do terreo tamén se buscaba que, se chovía, correran as augas e non empozaran, evitando deste xeito o exceso de humidade. Así mesmo, era frecuente que tiveran algunha árbore no interior do recinto para facilitar o enxameado das abellas e que non pousaran lonxe, recomendación que fai Luís Méndez de Torres en 1586, no seu libro *Tratado breve de la cultivación y cura de las colmenas*: “Los arboles para este effecto son almendros, enzinas, azebuches, espinos: y han de estar desmochados, y que no se crien altos, porque com mas facilidad se pueda en ellos coger el enxambre [...]” (Henriques & alii 2010: 70). Estas construcións, chamadas *alvarizas*, acostuman ser circulares, pero hainas tamén de planta ovalada, cadrada, irregular e ata lineais. A pluralidade morfolóxica e a relaxación nos criterios de seguridade (altura e grosor das paredes, espazos abertos...) varían en función do grao de protección que se precise. De tódolos recintos para abellas, os máis coñecidos en Galicia quizais sexan as *alvarizas cerradas*, pola súas dimensións e maior dispersión xeográfica. Este espallamento fai que a denominación non sexa única: *abellariza*, *abellarizo*, *abelleira*, *alvar*, *alvariza*, *alviza*, *apiario*, *colmeal*, *colmear*, *corticeiro*, *cortín*, *oseiro*... (Rivas Quintas 2009). Son tamén as máis estudadas, amplamente descritas nos traballos de González Pérez (1989), Caamaño Suárez (2016), Ladra e Vidal (2010), Henriques & alii (2010).

Descrición das variedades

Hai dous xeitos de ter as abellas: en colmeas mudables ou en colmeas fixas. As mudables son máis manexables para o mantemento e castrado, pero menos seguras contra a predación. As colmeas fixas son menos doadas, pero están máis protexidas. Ademais disto, hai que falar de dúas circunstancias que incidiron na morfoloxía dos apiarios da Costa da Morte: medio físico e climatoloxía. Estamos nunha terra onde a abundancia de pedra facilitou o seu emprego, case que exclusivo, na solución das necesidades. Por outro lado, a severidade do clima at-

lántico forzou a construción de abeiros que neutralizaran no posible o azoute de borrascas e vendavais; así pois, calquera que sexa a variedade dos apiarios terán as colmeas, na maioría dos casos, nalgún acubillo de pedra.

Tipos de recintos		Morfoloxía e variedades		Uso do espazo	Exemplo
De colmeas mudables	Alvarizas	Cerradas	Paredes altas	Apícola	Alvariza de Lucas
			Paredes baixas	a	Apícola
				b	Compartido
		Abertas	Lineais	Compartido	Monte Faro
			Paredes con nichos	Compartido	Guimareu
		Pendellos	Recintos con cuberta	Apícola	Buño
De colmeas fixas	Casas das abellas	Edifícios exclusivos para abellas		Apícola	Alvariza do Cura
	Lacenas	Construcións para usos diversos		Compartido	Agranzón

Táboa 1. Apiarios na Costa da Morte.

Alvarizas cerradas. Teñen como principal característica seren de planta máis ou menos cadrada e as abellas protexidas baixo espazos cubertos por laxes de pedra que, pousadas en cepas, conforman unha especie de marquesiñas con capacidade para dúas ou catro colmeas. Pola altura das paredes distinguimos dúas variedades: *altas*, con muros de dous metros, porta maciza e o terreo dedicado unicamente ao traballo das abellas (foto 1); *baixas*, pechadas por valados dun metro, entrada con cancela (foto 2) e, ás veces, compartindo o espazo circundado coa horta (foto 3 a) ou calquera outra actividade (foto 3 b). Atopámolos en Dumbría, Malpica, Mazaricos, Muxía ou Vimianzo. Nalgún caso contan cun refuxio que fai de almacén e, ocasionalmente, lugar de vixianza.

Alvarizas abertas. Maioritariamente lineais aínda que pode habelas curvadas. Están formadas por unha sucesión de marquesiñas de pedra que conteñen as colmeas en ringleiras de ata 15 ou 20 metros, xeralmente nalgún monte próximo (foto 4). Atopámolos en Dumbría e Vimianzo.

Paredes con nichos. Son espazos que albergan as colmeas no interior da estrutura dos muros; adoitan estar a unha altura mínima do chan dun metro e a súa capacidade tan só admite, xeralmente, un cortizo por nicho (foto 6 a, 6 b). Deste tipo de apiario falaba o andalusí Ibn al-Awwam (s. XIII): “Outros fanlle ocos redondos e tamén cadrados en tapia que mire ao mediodía ou ao levante para que as bañe o sol nacente [...]”. Crane (1983) afonda no estudo das paredes con nichos

(*bee boles*) e, máis recentemente, Chevet (2010) describe as características das localizadas no Reino Unido, Bélxica, Italia, España e Francia. Dende o ano 1952, e creado por Eva Crane, existe un arquivo denominado **IBRA** (International Bee Research Association) no que se recollen, documental e graficamente, os *bee boles* e outros apiarios do Reino Unido, Francia e Grecia.

Pendellos. Pequenas construcións rectangulares, cubertas, duns dous metros de altura e choídas por tres lados. Teñen as colmeas pousadas nun mostrador de pedra que pecha o recinto polo costado aberto (foto 5). Son parecidos aos alpendres descritos por Begoña Bas (1983) e Manuel Caamaño Suárez (2016). Por terras de Cantabria reciben o nome de *telladas* (Valcuende de Cos 2009).

Casas das abellas. Construcións cerradas, con cuberta e porta, específicas para conter as colmeas en nichos practicados no interior das paredes. As abellas acceden dende o exterior a través dos furados correspondentes e o apicultor fai o castrado polo interior. Na Costa da Morte tan só sabemos da chamada *Alvariza do Cura*, no concello de Vimianzo (foto 7). Obras semellantes son coñecidas en Palencia como *colmenares de caseta* (Díaz e Otero 2010), en Cantabria como *hornilleras* (Valcuende de Cos 2009) ou en Inglaterra *alcoves* e *bee houses* (Crane 1983).

Lacenas. Son uns ocos feitos nas paredes de calquera edificación: cabaneis, cabanas, palleiras, muíños, pombais, hórreos, casas labregas, casas fidalgas, pazos, igrexas... coa finalidade de conter as colmeas pechadas e ás que se accede para o castrado dende o interior por unha portiña de madeira. A piqueira, o furado exterior polo que entran e saen as abellas, é de pequeno tamaño para impedir a entrada de predadores e facilitar a termorregulación da colonia. Desta forma de ter as abellas xa fala Columela (60 d.C.): “Tamén se escavaban, incluso no noso tempo, moradas para as abellas nas mesmas paredes da casería [...]”. Unha cumprida descrición faina o canteiro José Cernadas Sande (2010: 111):

“Consistían nun habitáculo de forma cuadrangular máis alto que ancho, arredor de 50 ou 60 cm de alto e uns 40 ou 50 cm de ancho, máis de fondo (sic). Estaban formadas por unha soleira que ía de dentro a fóra, no exterior facíase unha pequena repisa saínte, ás veces moldurada, na cal se pousaban as abellas ao entrar e saír. Riba desta ía unha lousa vertical, que a pechaba polo exterior, cun furado por baixo, ás veces tamén moldurado e polo que entraban e saían as abellas. Nos laterais do interior ían colocados dous membros escuadrados, e rematando o conxunto ía a tapa, que ás veces sobresaía ao exterior da fachada, a xeito de topete ou pestaniña, para protexer a entrada da chuva. No interior colocábanse dous paus cruzados, onde se formaba a colmea, e ía pechado por unha porta de madeira, que só se abría para sacar o mel” (fotos 8 a, 8,b).

Próximos ás lacenas están, entre outros, os *hornillos* cántabros que describe Valcuende de Cos (2009) ou os *hornos* e *armarios* que se atopan na depresión do río Ebro e que Robert Chevet (2010) chama por xunto, *ruchers construits a façade fermée*.

Foto 1. Alvariza de Lucas, Vimianzo

Foto 2. Alvariza de Sansobre, Vimianzo

Foto 3a. Grixoa, Vimianzo

Foto 3b. Muíño de Louredo, Dumbria

Foto 4. Monte Faro, Vimianzo

Foto 5. Pendello, Malpica

Foto 6a. Nichos, Cee

Foto 6b. Nicho, Mazaricos

Afondando nas laceras

Soporte	Casa	51,3%				
	Construcións adxetivas	48,7%	Corte		28,3%	
			Cabanel		17,2%	
			Muro		1,3%	
			Hórreo		0,9%	
			Muíño		0,6%	
			Pombal		0,2%	
			Propio		0,2%	
Fronte			Lisa		95,5%	
			Salientada		4,0%	
			Ornada		0,5%	
Topete			Si		55,7%	
			Non		44,3%	
Abeiro lateral			Si		3,1%	
			Non		96,9%	
Pousadoiro			Ausente	5,8%		
			Corrido	39,4%	Informe	93,6%
					Liso	6,4%
			Puntual	54,8%	Informe	39,8%
					Liso	42,0%
					Moldurado	18,2%
Piqueira			Dobre	8,6%		
			Simple	91,4%	Sinxela	87,5%
					Vestibulada	11,1%
					Moldurada	1,4%
Altura			Alta		56,1%	
			Baixa		43,9%	
Uso			Si		3,5%	
			Non		96,5%	

Táboa 2. Frecuencias relativas das variables

As 1.243 laceras analizadas encóntranse en 670 soportes repartidos en 14 concellos da Costa da Morte cunha distribución moi desigual, tendo a máxima concentración no municipio de Dumbría e a mínima no de Malpica de Bergantiños.

Foto 7. Casa das abellas, Vimianzo

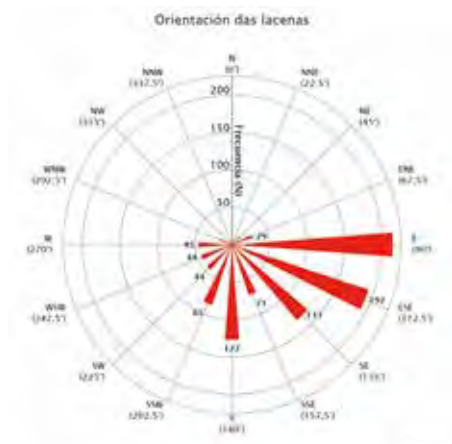
Foto 8a. Exterior de lacena

Foto 8b. Interior de lacena

Concello	Lacenas	%
Dumbría	288	23,17
Muxía	261	21,00
Vimianzo	197	15,85
Mazaricos	155	12,47
Cee	102	8,21
Zas	60	4,83
Carnota	52	4,18
Fisterra	38	3,06
Laxe	37	2,98
Camariñas	22	1,77
Cabana de Bergantiños	11	0,88
Corcubión	10	0,80
Ponteceso	7	0,56
Malpica	3	0,24
	1243	100

Táboa 3. Distribución das lacenas nos concellos da Costa da Morte.

Para completar a descrición, cabe engadir que a maioría das laceras están mirando ao cuadrante comprendido entre o Leste e o Sur (dos 90° aos 180°) para aproveitar ao máximo a calor do sol.

Os **soportes** ordenáronse en 8 grupos segundo o propósito inicial da construción. Nalgúns exemplares a clasificación foi complicada polas reformas posteriores da edificación ou a falta de interlocutores aos que inquirir e ata houbo casos nos que non se decataram delas e/ou descoñecían o seu significado. O grupo **casa**

abarca igrexas, pazos e vivendas; no grupo **cabanel** incluímos os sobeiros ou as

Foto 11. Casa en Morquintíán, Muxía

Foto 12. Corte en Guisamonde, Muxía

Foto 13. Muíño no Fieiro, Carnota

Foto 14. Hórreo no Couto, Ponteceso

Foto 15. Cabana en Campos, Muxía

Foto 16. Muro en Corcubión

Foto 17. Pombal en Señores, Muxía

sobeiras e cabanas; no grupo **propio** están as construcións específicas para abellas, coñecidas como *casa das abellas* e aquelas alvarizas que teñan algunha lacena nas paredes do cerrume; o grupo **muro** refírese ao peche dos eidos. Complétanse os grupos cos **muíños, hórreos e cortes**.

Sinalar tamén que o número de lacenas por soporte é variable podendo haber dende unha ata seis ou máis por fachada, situadas a calquera altura, dende o primeiro ata o último andar.

A lousa vertical que a pecha polo exterior, **fronte**, adoita ser lisa confundíndose co resto da fachada (foto 18 a), ou aparece salientada exenta do recebo (foto 18 b) e moi poucas veces ornamentada con algunha decoración (foto 18 c). A tapa da lacena pode prolongarse ao exterior formando un **topete** (foto 19) para protexer a entrada da chuvia. Raramente, en lugares moi expostos, sobresa algún lateral a xeito de **abeiro** (foto 20). A soleira normalmente asoma formando un **pousadoiro**, unhas veces corrido ao longo da fronte ou puntualmente por baixo da piqueira, e noutras está ausente (fotos 21 a, 21 d). O aspecto dos pousadoiros pode ser informe, liso ou moldurado. O moldurado tan só se dá nos puntuais con formas de

Foto 18a. Frontes lisas

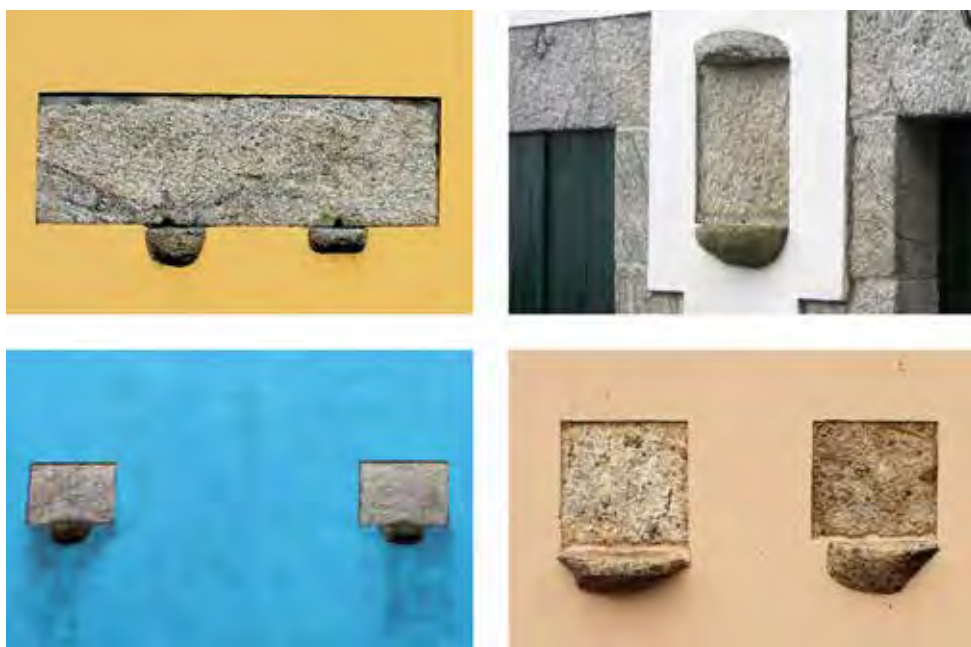

Foto 18b. Frontes salientadas

Foto 18c. Frontes ornadas

Foto 19. Topetes

Foto 20. Abeiros laterais

Foto 21a. Pousadoiros informes e lisos

Foto 21b. Pousadoiros moldurados

Foto 21c. Pousadoiros antropomorfos

Foto 21d. Pousadoiro ausente

Foto 22. Diferentes tipos de piqueiras

peñas máis ou menos traballadas e nalgúns casos antropomorfas (fotos 21 b, 21 c). A **piqueira** é mormente simple pero tamén hainas dobres; o seu aspecto exterior é sinxelo mais ás veces presenta unha pequena ampliación na entrada a xeito de vestíbulo e con menor frecuencia está enmarcada por unha moldura (foto 22).

No que concirne á **altura** o criterio seguido para considerar alta ou baixa unha lacena, provén dos límites que sinala a lexislación galega para asentamentos apícolas das explotacións de autoconsumo (DOG nº 126 do 30 de xuño de 2009). Considérase en dita normativa que as abellas deben iniciar o voo por encima dos dous metros, cando as colmeas (menos de catro) se encontren como mínimo a 12,50 metros dalgunha vivenda rural ou a 50 metros da vivenda máis próxima dun núcleo urbano. Son escasas as lacenas en **uso**, algún campesiño que as mantén por comodidade ou inercia, outras ventureiras e pouco máis. Son menos produtivas e manexables e non poden competir coas colmeas de cadros móbiles.

Conclusións

Aínda que o número de lacenas estudadas sexa suficiente como mostraxe, ten que haber moitas máis e queda moito por investigar. Descoñecemos por que abundan no occidente galego e non existen nas comarcas orientais ou se as ornamentacións das frontes e pousadoiros posúen algunha outra intención amais da estética. Nos dez anos que durou o traballo de campo non só vimos a desaparición material de lacenas, pola degradación ou transformación dos soportes, senón tamén como as imos esquecendo.

BIBLIOGRAFÍA

AL- AWAM, I. (2003) *El Libro de Agricultura*. Junta de Andalucía, Consejería de Agricultura y Pesca.

BAS, B. (1983) *As construcións populares: Un tema de etnografía en Galicia*. Sada: Cadernos do Seminario de Sargadelos nº 44.

CAAMAÑO SUÁREZ, M. (2016) *As construcións da arquitectura popular. Patrimonio etnográfico de Galicia*. Consello Galego de Colexios de Aparelladores e Arquitectos Técnicos.

CERNADAS SANDE, J. (2010) *Os canteiros. Técnicas e construcións tradicionais no concello de Carnota*. Noia: Editorial Toxosoutos.

CHEVET, R. (2010) *Les murs à abeille dans l'Europe Occidentale*. ACAFA nº 3. Associação do Alto Tejo.

http://www.altotejo.org/acafa/docsn3/Ruchers_dans_la_Vallee_de_L_Ebre.pdf
http://www.altotejo.org/acafa/docsn3/Les_Murs_a_Abeille_dans_L_Europe_Occidentale.pdf [Consulta en liña: 27/04/2018].

CHEVET, R. (2010) *Ruchers dans la Vallée de L'Ebre*. ACAFA nº 3. Associação do Alto Tejo. http://www.altotejo.org/acafa/docsn3/Ruchers_dans_la_Vallee_de_L_Ebre.pdf [Consulta en liña: 30/04/2018].

CRANE, E. (1983) *The Archaeology of Beekeeping*. Nova York: Cornell University Press.

DÍAZ y OTERO, E. e NAVES CIENFUEGOS, F. J. *Los colmenares tradicionales del Noroeste de España*. ACAFA nº 3. Associação do Alto Tejo.

http://www.altotejo.org/acafa/docsn3/Colmenares_Tradicionales_do_NO_de_Espanha.pdf [Consulta en liña: 30/04/2018].

DOG nº 126 Decreto 339/2009.

GONZÁLEZ PÉREZ, C. (1989) *A apicultura tradicional no concello de Navia de Suarna (Lugo)*. Lugo: Deputación Provincial de Lugo.

HENRIQUES, F., CANINAS, J.C., LOBATO CHAMBINO, M., TEODORO PRATA, J., GARDETE, J.J. (2010) *Os muros-apiários da Região de Castelo Branco e zona envolvente*. ACAFA nº 3. Associação do Alto Tejo.

http://www.altotejo.org/acafa/docsn3/Muros_da_Regiao_de_Castelo_Branco.pdf [Consulta en liña: 30/04/2018].

LADRA, L. e VIDAL, X. (2010) *Muros apiários na Galiza Interior: os alvares do Caurel*. ACAFA nº 3. Associação do Alto Tejo.

http://www.altotejo.org/acafa/docsn3/Muros_de_Seceda_do_Caurel.pdf [Consulta en liña: 06/03/2017].

MODERATO COLUMELA, L.J. (1824) *Los doce libros de Agricultura. Libro Nove-no. II De las abejas*. Traducidos al castellano por D. Juan María Álvarez de Sotomayor y Rubio. Madrid.

RIVAS QUINTAS, E. (2009) *Mel e Cera. O Aceite*. Editor: Eligio Rivas Quintas, C.M. Ourense.

ROUSSEL, G. (2010) *Les enclos à abeilles*. ACAFA nº 3. Associação do Alto Tejo. http://www.altotejo.org/acafa/docsn3/Les_Enclos_a_Abeilles.pdf [Consulta en liña: 29/04/2018].

VALCUENDE DE COS, C.J. (2009) *Apicultura tradicional y mieles de Cantabria*. Torrelavega: Cantabria Tradicional, SL.

VIRGILIO. (2012) *Geórgicas*. Edición bilingüe de Jaime Velázquez. Madrid: Ediciones Cátedra.

ADRA: NORMAS PARA A PRESENTACIÓN DE ORIXINAIS

ADRA é unha revista con periodicidade anual.

Os temas que se abordan na revista son todos aqueles relacionados cunha visión ampla da realidade galega desde calquera punto de vista e área de coñecemento, tendo especial incidencia a antropoloxía social acorde cos fins e misión do Museo do Pobo Galego.

O ámbito preferente da revista é Galicia sen deixar de atender miradas cara outras realidades vinculadas coa nosa cultura ou en contraste con ela.

A revista acepta exclusivamente orixinais inéditos, redactados nos seguintes idiomas: galego, portugués, español, francés e inglés. Só se publica artigos en galego os autores deberán aceptar a tradución de acordo cos criterios que indique o Consello editorial.

A revista conta cun sistema de avaliación externa. Unha vez recibido un orixinal, de acordo coas especificacións formais abaixo sinaladas, será enviado a dous expertos anónimos quen emitirán un informe que determinará a aceptación ou rexeitamento do manuscrito.

Os autores poderán corrixir unha proba de imprenta do seu artigo, sempre e

cando remitan as correccións no prazo que lle indique o Comité de Redacción que non será superior a 15 días.

O enderezo para o envío de orixinais é:

ADRA. Revista dos socios e socias do
Museo do Pobo Galego.
Museo do Pobo Galego
San Domingos de Bonaval
15703 Santiago de Compostela
biblioteca@museodopobo.gal

As opinións e feitos consignados en cada artigo son de exclusiva responsabilidade dos seus autores. O Museo do Pobo Galego non se fai responsable, en ningún caso, da credibilidade e autenticidade dos traballos.

Presentación.

Os artigos irán precedidos dunha folla na que figure: título, nome dos autores e autoras e filiación institucional, enderezo postal, teléfono e correo electrónico.

Os orixinais presentaranse mecanografados a dobre espazo, letra Arial 12, en papel normalizado DIN A 4. As páxinas numeradas serán 25 como máximo, incluídas fotografías, planos, gráficos, bibliografía e notas a pé de páxina. A extensión dos artigos será dun mínimo de 20.000 e un máximo de 50.000 caracteres (con espazos).

Os artigos deberán estar precedidos dun resumo en galego e inglés, cunha extensión entre 100 e 150 palabras, así como de entre 4 e 6 palabras chave.

Imaxes.

As imaxes e ilustracións deben ir en arquivo aparte, en formato jpg, con resolución suficiente e indicando a súa posición no texto.

Citas literais.

Cando sexan breves irán incorporadas no texto, se superan as catro liñas, destacarase nun parágrafo separado, sempre entre comiñas. Todas as citas levarán, tras o peche das comiñas e entre paréntese, a referencia que inclúe: apelido, ano de edición e páxinas. Ex.: (González Monje 2011: 138-139).

Notas ao pé.

Se prefere a eliminación das notas ao pé mais de ser necesarias deberán numerarse consecutivamente.

Bibliografía:

A bibliografía limitase aos libros e artigos citados no texto. Presentarase alfabeticamente ao final do artigo. Se hai varias referencias dun autor irán ordenadas por ano de edición de máis antigo ao máis recente. A forma de presentar as referencias bibliográficas, deben seguir o seguinte modelo:

Libros:

GONDAR PORTASANY, M. (1987) A morte. Santiago de Compostela: Museo do Pobo Galego.

RODRÍGUEZ CALVIÑO, M., SÁENZ-CHAS DÍAZ, B. (2000) O tecido. Santiago de Compostela: Museo do Pobo Galego.

Artigos en publicacións periódicas:

BRAÑA REY, F. (1998) "Adaptacións ou cambios. A sala do mar do Museo do Pobo Galego". *Antropológicas* 2: 141-156, Porto.

Participación en obra colectiva:

BERAMENDI, J. (2010) "A Galicia de 1909". C. García Martínez (ed.), *Exposición Galega de 1909*. Santiago de Compostela: Museo do Pobo Galego, 9-30.

Dirección de Internet.

Cando a referencia aluda a un enderezo de Internet, consignarase do mesmo xeito que nos tipos anteriores incluíndo autores, ano e título e data de consulta. A dirección web incluírase en liña aparte. PADROADO DO MUSEO DO POBO GALEGO (2006) Informe sobre a Cidade da cultura. [Consulta en liña: 23/05/2012]

<http://www.museodopobo.es/uploads/pdf/Revista%20Adra%204.pdf>

EDUARDO BEIRAS GARCÍA-MARTÍ
ALUMINIOS CORTIZO, S.A.
TELEVÉS S.A.

ARUMIA, S.L.
AGACA ASOCIACIÓN GALEGA DE COOPERATIVAS AGRARIAS
BODEGAS TERRAS GAUDA
CLÍNICA DERMALAR
COOPERATIVA AGRARIA PROVINCIAL DA CORUÑA
CRIXP CARNE DE VACÚN DE GALICIA
FUNDACIÓN JUANA DE VEGA
FUNDACIÓN RODRÍGUEZ IGLESIAS
GADISA RETAIL S.L.U.
J.J. CHICOLINO
O 16 CASA DE XANTAR
PEDRA SALGADA S.L.
PROGANDO S. L.
R. CABLE E TELECOMUNICACIÓN DE GALICIA S. A.
RESTAURANTE LA BODEGUILLA DE SAN ROQUE
RESTAURANTE MARÍA CASTAÑA

Acabouse de imprimir
en Santiago de Compostela
o día 30 de decembro 2019

Museo do Pobo Galego

Colabora:

**XUNTA
DE GALICIA**